

XARXA CRUSCAT

Coneixements, representacions i usos del català

Posició i perspectives del català en el sector editorial

Lectura conjunta d'algunes enquestes recents

Juliol 2006

**Documents de Treball
de la Xarxa CRUSCAT**

**Número 5
Barcelona, 2008**

**F. Xavier Vila i Moreno
amb la col·laboració de Natxo Sorolla**

Posició i perspectives del català en el sector editorial....	1
1 L'estructura del món editorial al domini lingüístic català	2
2 La posició del català en el mercat editorial	4
3 Un panorama amb expectatives de canvi	10
4 Conclusions.....	15
5 Agraïments	16
6 Bibliografia.....	16

1 L'estructura del món editorial al domini lingüístic català

1.1 Una indústria cultural potent

Els territoris del domini lingüístic català disposen avui dia d'una potent indústria editorial que treballa bàsicament en castellà i en català, amb una capacitat productora i exportadora molt considerable (veg. Gràfic 1). La indústria editorial s'ubica bàsicament a Catalunya, sobretot entorn de la regió barcelonina, i secundàriament al País Valencià. A la resta del domini, la producció és força modesta en totes les llengües, i sovint especialitzada en temàtiques i autors locals.

Barcelona és no sols la capital indiscutible de l'edició en català, sinó també una de les capitals editorials del mercat hispanoparlant. I aquesta dualitat centenària configura un món empresarial complex, dinàmic i en transformació. Des d'un punt de vista empresarial, el món del llibre a Catalunya es veu sotmès a diverses tendències de gran abast que en bona mesura coincideixen amb les que la globalització imposa a d'altres sectors.

En primer lloc, es detecta des de fa temps certa

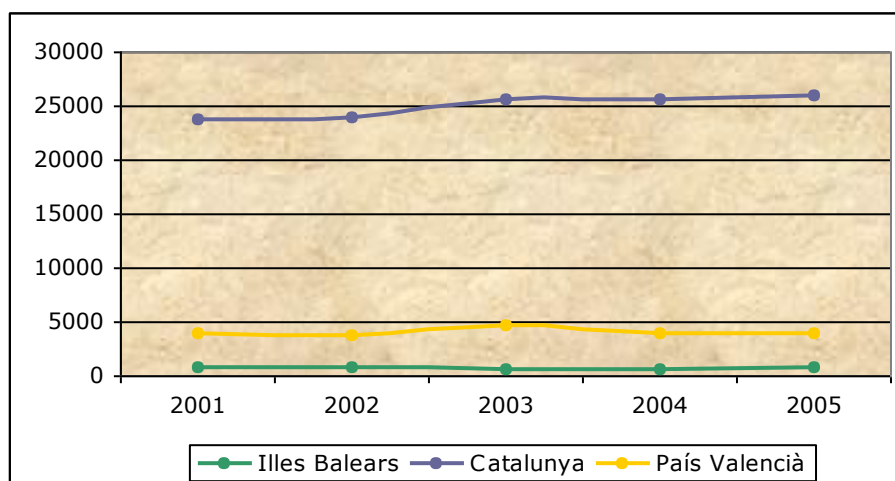
tensió entre la dinàmica cap a la concentració empresarial, per la qual bona part de les editorials petites i mitjanes *històriques* han estat absorbides per un reduït nombre d'editorials de dimensions creixents, i una altra d'oposada cap a la desconcentració. De fet, si l'any 2000 el 34% de les 250 editorials agremiades a Catalunya pertanyia a algun grup editorial, l'any 2004 aquesta xifra havia davallat fins al 28%, sobre 249 editorials (Precisa Research 2005b: 7).

En segon lloc, en el món editorial del Principat de Catalunya hi ha en marxa un procés de creixent vinculació internacional. Aquest procés es produeix per diverses vies: per instal·lació al nostre país de firmes de matriu estrangera (com en el cas de Círculo de Lectores i Cercle de lectors); per projecció internacional d'algunes firmes locals (com ara Planeta i DeAgostini); per absorció d'algunes empreses locals per part de firmes estrangeres (com s'ha escaigut amb la històrica Plaza & Janés, avui part de per Random House / Bertelsmann).

En tercer lloc, els límits empresarials tradicionals de la indústria editorial es veuen somoguts i estan en procés de transformació: d'una banda, empreses d'altres sectors entren amb força en el mercat del llibre (és el cas, per exemple, de les grans superfícies o les cooperatives); d'una altra, també les empreses editorials han entrat amb força en altres sectors de les indústries culturals. Així, grups editorials com Planeta o Enciclopèdia Catalana han estès els seus interessos als món dels col·leccionables, a Internet, l'ensenyament a distància, i, si més no en el primer cas, al món de la premsa i la televisió,

Gràfic 1 – Nombre d'ISBN inscrits a les Illes Balears, Catalunya i el País Valencià.

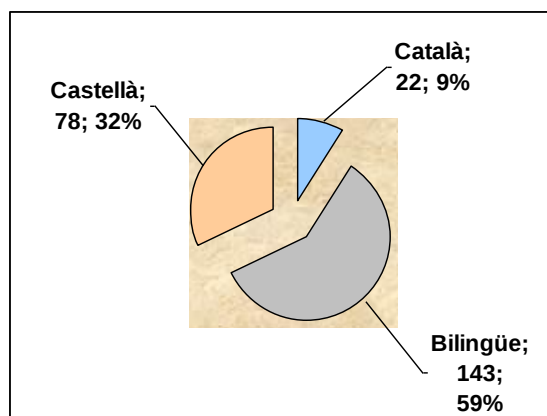
Font: Elaboració pròpia a partir de Ministerio de Cultura (mcu.es juny 2006). Panoràmica de la Edición en España.

1.2 Un món empresarial lingüísticament complex i interrelacionat

El món editorial català no funciona independentment segons la llengua, ans al contrari. Una part substancial de les empreses del sector, sobretot a partir d'un cert volum de negoci, editen tant en castellà com en català. En alguns casos aquesta edició es realitza en un mateix segell editorial que alterna entre les dues llengües; en altres casos, un mateix grup té col·leccions o fins i tot d'editorials diferenciades que permeten un marge de maniobra autònom alhora que permet guanyar en sinèrgies.

Taula 1 – Nombre d'editorials del Gremi d'Editors de Catalunya que publiquen en castellà i en català, en castellà (però no en català) i en català (però no en castellà).2006.

Font: Gremi d'Editors de Catalunya (gremieditorscat.es).

En realitat, el procés de concentració editorial va força més enllà d'allò que podrien suggerir les dades de la Taula 1. Algunes de les principals empreses editores en castellà també tenen una presència important en català (com Planeta amb Columna) i, a l'inrevés, són moltes les empreses inicialment dedicades al català que han creat divisions en castellà (com Edicions 62 amb El Aleph o Quaderns Crema amb El Acatilado). De fet, la interrelació entre editorials en català i en castellà reflecteix en bona mesura el procés

de concentració empresarial a què fèiem referència anteriorment. I hi ha indicis que aquest procés de concentració té certa tendència a continuar incrementant-se.¹

1.3 Un mercat moderadament intervingut

Igual com és la norma en les indústries culturals a bona part de l'Europa continental, el mercat editorial català i espanyol no funciona en termes de mercat totalment lliure. De manera força generalitzada, les societats catalana i espanyola donen per suposat que les administracions tenen unes responsabilitats socials en el món del llibre i hi consenten, quan no encoratgen, les intervencions dels poders públics. Com a conseqüència, en aquest camp, les dinàmiques estrictament econòmiques es veuen influïdes per diversos factors derivats de les diverses polítiques públiques en acció, entre les quals destaquen, pel seu impacte econòmic:

- Les polítiques de preu únic, que imposen un mateix preu als llibres independentment del punt de venda i regulen fortament descomptes i similars;
- Les polítiques de suport a la creació artística, amb beques, borses, ajuts, etc., per als creadors;
- Les polítiques de suport a l'edició i la producció editorial, incloses les polítiques fiscals, els ajuts diversos (com ara els ajuts a la traducció);
- Les polítiques d'adquisicions per part de les institucions públiques (biblioteques, institucions educatives i culturals, etc.);
- Les polítiques de publicació pròpies de cada institució pública;

¹ Planeta ha mostrat repetidament el seu interès per adquirir la participació de La Caixa en el Grup 62. Recentment, el seu president, José Manuel Lara evocà la possibilitat de crear un gran grup amb Planeta, La Caixa, Grup 62 i Grup Enciclopèdia Catalana. Amb tot, aquesta hipòtesi, que hauria desembocat en un gran grup editorial i comunicatiu en català, sembla allunyar-se tant pels riscos de monopoli que generava la iniciativa com pel fet que Grup 62 tornà a registrar beneficis l'any 2005 (1,2 milions d'euros) després de tres anys en números vermells.

(cf. <[http://es.news.yahoo.com/23062006/4/editorial-grup-62-gano-1-2-millones-2005-tres-anos.html](http://www.elpais.es/articulo/cataluna/Caixa/Planeta/Enciclopedia/Catalana/repartiran/propiedad/Grup/62/elpepiatcat/20060428elpepiat_2/Tes/>i<)

- Les polítiques de promoció de la lectura i similars tant des d'institucions culturals com des del sistema educatiu;
- Les polítiques de suport a específic a les llengües minoritzades de l'Estat, entre les quals destaca el *suport genèric* a l'edició en català de la Generalitat de Catalunya;

En aquest moment no coneixem cap iniciativa que avaluï de forma fiable l'impacte *global* de totes aquestes mesures en el funcionament del mercat editorial. En honor a la veritat cal dir que l'avaluació global de l'impacte d'aquestes polítiques resulta extremament complexa, i això no sols pel gran volum de negoci que mou la indústria editorial o pel nombre d'actors que hi prenen part, sinó també pel fet que el disseny i l'avaluació d'aquestes polítiques forma part substancial –i molt emblemàtica– de les pugnes entre grups ideològics i partits polítics, i entre grups de comunicació. En altres mots, bona part de les avaluacions existents –i encara més, de les periòdiques declaracions a la premsa– han de prendre's *cum grano salis* per tal com, tot sovint, es deriven més de posicions dependents de partits presos per motivacions ideològiques i/o interessos econòmics que no pas d'anàlisis externes objectives, els uns i els altres, no cal dir-ho, perfectament legítims.

En termes generals, tot i la considerable intervenció dels poders públics, hi cert acord a considerar que el món editorial constitueix un dels camps de les indústries culturals més autònom en relació amb les intervencions estatals, molt més que no pas el món del cinema o el teatre, per posar només dos exemples.

2 La posició del català en el mercat editorial

2.1 Una producció sòlida i creixent

D'ençà de l'inici del procés de normalització lingüística, l'edició en català ha conegut un increment molt notable. Aquest procés l'ha dut de ser quasi marginal, amb un percentatge del 2% dels títols publicats l'any 1975, a assolir un percentatge significatiu en la producció editorial espanyola, que l'any 2004 se situava en el 12% dels títols editats (veg. Taula 2)

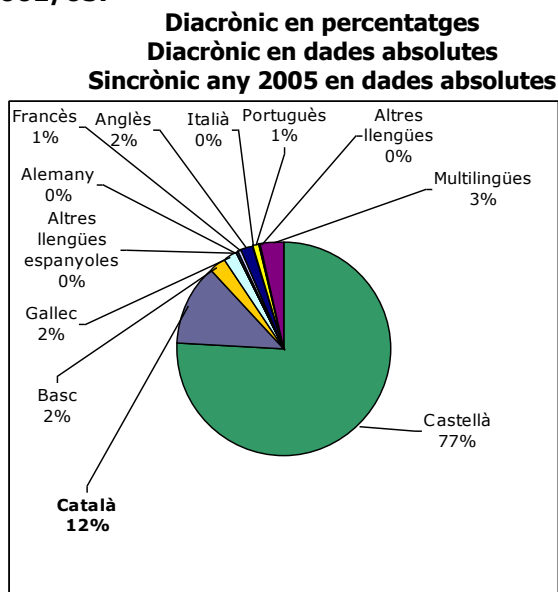
Taula 2 – Nombre de llibres editats en català sobre el total de títols publicats a l'Estat espanyol entre 1975 i 2003

Any	Títols editats en català	Títols editats a l'Estat espanyol	Català sobre total a l'Estat espanyol
1975	611	30.127	2,0 %
1983	2.375	30.754	7,7 %
2003	8.354	72.048	11,6 %

Font: elaboració pròpia a partir de Carulla (1990: 34 i 35) i INE, *apud* Pons i Vila (2005)

Avui la producció editorial en català és, a tots els efectes, la segona de tot l'Estat, en una ràtio de 6,4 (castellà) : 1 (català) i a gran distància de la producció en altres llengües (veg.).

Gràfic 2 – Producció editorial a l'Estat Espanyol segons llengua: nombre de títols i percentatge sobre la producció total 2001/05.

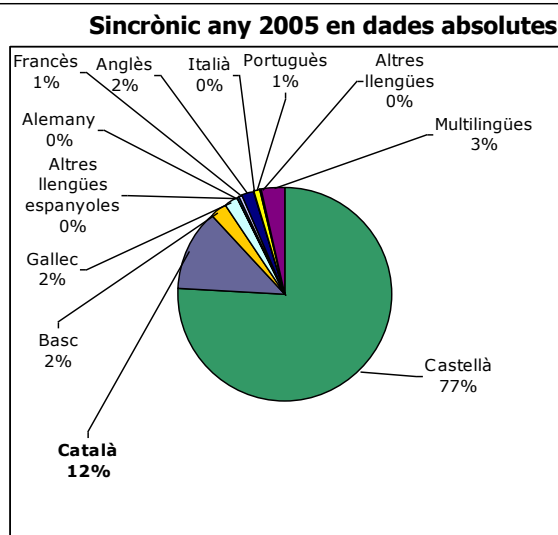
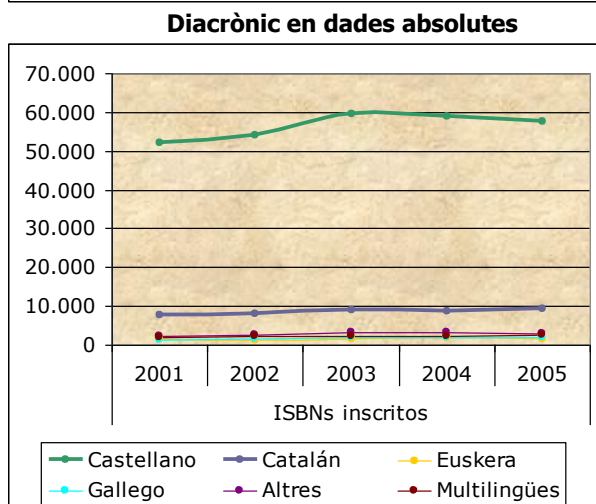
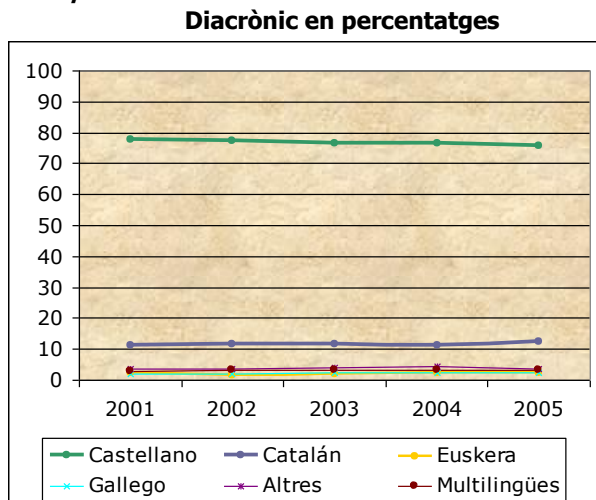

Taula 3.– Evolució de la facturació en el sector del llibre a Catalunya. 1998-2004 (facturació en milions d'euros)

Facturació	Total	En català	% fac. en català / facturació total
1997	1.405,95	195, 57	13,9
1998	1.396,15	204,36	14,6
1999	1.422,59	213,738	15
2000	1.450,96	205,61	14,2
2001	1.445,67	216,76	15
2002	1.426,22	228,01	16
2003	1.583,66	268,37	16,9
2004	1.555,70	235,12	15,1

).

Gràfic 2 – Producció editorial a l'Estat Espanyol segons llengua: nombre de títols i percentatge sobre la producció total 2001/05. ²

Taula 3.— Evolució de la facturació en el sector del llibre a Catalunya. 1998-2004 (facturació en milions d'euros) ³

Facturació	Total	En català	% fac. en català / facturació total
1997	1.405,95	195, 57	13,9
1998	1.396,15	204,36	14,6
1999	1.422,59	213,738	15
2000	1.450,96	205,61	14,2
2001	1.445,67	216,76	15
2002	1.426,22	228,01	16
2003	1.583,66	268,37	16,9
2004	1.555,70	235,12	15,1

La facturació dels darrers anys de les editorials privades instal·lades a Catalunya ens proporciona una altra perspectiva d'aquest creixement: de la mateixa manera que vèiem en el nombre de títols, la facturació del llibre en català manté una trajectòria que, tot i les habituals dents de serra, en conjunt és suaument ascendent en relació amb la facturació total de les empreses catalanes.

Aquestes xifres han de matisar-se, sens dubte, en diversos sentits. Sense anar més lluny, i en termes generals, el tiratge mitjà per títol de les editorials privades a Catalunya és de 5.309 exemplars, mentre que el tiratge mitjà en català és de 2.944. (Font: Precisa Research 2005). Ara bé, amb tot, la indústria editorial en català presenta doncs un vigor que en certs aspectes arriba a ser fins i tot sorprenent. N'hi ha prou de recordar la immensa distància entre els mercats potencials de cadascuna de les dues llengües: cenyint-nos a xifres aproximatives, els més de 300 milions de lectors potencials en castellà multipliquen per moltes vegades els 7-9 milions de lectors potencials en català. No hi ha cap mena de dubte que el mercat hispanòfon, si més no potencial, és moltes vegades superior al català. Però és precisament aquesta desproporció *a priori* entre els dos mercats el que fa sorprenentment estreta la diferència entre l'edició en castellà i en català. Les xifres són en aquest sentit més que clares: els títols en català representaren l'any 2004 un 27% del total dels

² Font: Elaboració pròpia a partir de Ministerio de Cultura (mcu.es, juny 2006). Panoràmica de la Edición en España.

³ Font: elaboració nostra a partir de Precisa Research (2000: 26; 2003; i 2005: 30)

títols publicats per editorials privades a Catalunya. De fet, si posem en relació el nombre de títols en català i en castellà amb el nombre de persones que saben llegir en cadascuna d'aquestes llengües només a l'Estat espanyol –és a dir, prescindint obertament del mercat potencial que representa Llatinoamèrica per a la producció en castellà–, les *ratios* nombre de títols/nombre de lectors són ara com ara bastant similars, i s'acosten a 1 títol per cada 1.000 lectors potencials.

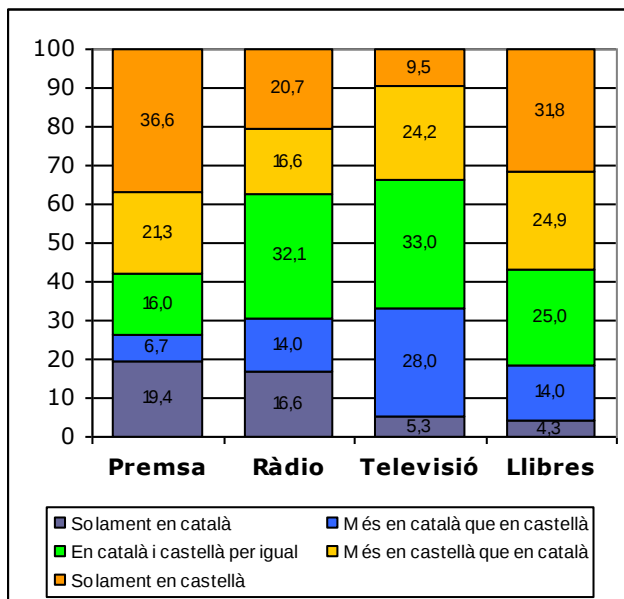
En termes generals, doncs, tot i trobar-se enfront d'un competidor temible en un mercat més que madur, al llarg de les darreres dècades el llibre en català ha anat guanyant espai de manera lenta però certa tant pel que fa al nombre de títols com pel que fa a la facturació.

2.2 Una posició no dominant en el propi mercat

Haver crescut no significa, però, haver assolit una posició de domini en el propi mercat natural. Les dades de què disposem assenyalen que si bé el llibre en català sembla haver assolit una posició relativament sòlida, encara es troba en situació secundària a Catalunya, i molt més feble a la resta del domini lingüístic. Les enquestes disponibles sobre hàbits lectors mostren una distància molt important (de prop de 20 fins a quasi 40 punts segons el cas) entre les persones que declaren poder llegir en català i les que declaren llegir habitualment –no necessàriament de manera exclusiva– en aquesta llengua. I la comparació entre enquestes permet entreveure una evolució positiva per a l'ús del català.

Així, l'any 1997 només declarava llegir exclusivament en català un 4,3% de la població, al qual calia afegir un 14% de lectura més en català que altres, i un 25% que deia llegir tant en català com en castellà. En total, un 43% de la població deia llegir llibres com a mínim igual en català que en una altra llengua a Catalunya (en aquest cas, bàsicament en castellà).

Gràfic 3 – Consum de premsa, ràdio, televisió i llibres segons llengua. Catalunya, 1997.

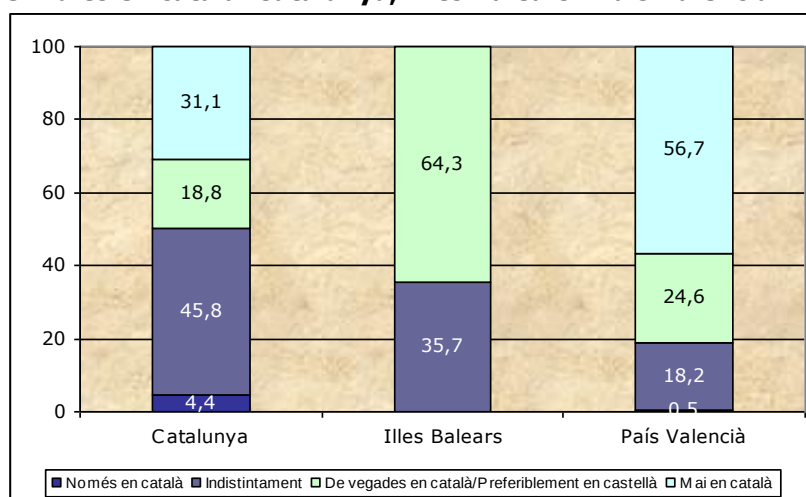

Font: elaboració nostra a partir de l'Enquesta de Política Lingüística de 1997

Malauradament, no disposem de dades comparables directament amb les d'EUOC 1997, però sí tenim a l'abast diverses enquestes sobre els hàbits lectors que permeten intuir l'evolució d'aquesta pràctica social (veg.

Gràfic 4). L'any 2004, els estudis de Precisa Research (2004, 2005a, 2005b) permetien constatar que la lectura *exclusivament* en català era més aviat baixa, i se situava a l'entorn del 4,5% (Precisa Research 2005b). La perspectiva resultava força més positiva si a aquest col·lectiu s'hi sumava el dels qui declaraven llegir en català habitualment, encara que no exclusivament. Els lectors exclusius o habituals en català depassaven el 50% a Catalunya, el 35% a les Illes i el 18% al País Valencià. Finalment, si a aquests s'hi afegien els qui llegeixen llibres en català de tant en tant, el percentatge dels qui mai no llegeixen llibres en català minva fins a *només* el 31,1% dels lectors de Catalunya, i a un 64,3% dels del País Valencià (Precisa Research 2005a). No hi ha dades equivalents de les Illes.

Gràfic 4 – Consum de llibres en català. Catalunya, Illes Balears i País Valencià.

Font: Precisa Research (2004, 2005a, 2005b)

La posició no dominant del català queda palesa a les enquestes si en comptes de preguntar en termes genèrics si hom llegeix o no en català, es demana a l'informant en quina llengua estava escrit l'últim llibre llegit. Interrogats en aquest sentit, només un 16,3% dels lectors de Catalunya van declarar que els seu últim llibre estava escrit en català.⁴ A la resta del domini la posició sembla força més feble. Així, l'any 2003, només un 5% dels entrevistats que es declaraven lectors al País Valencià va dir que el seu darrer llibre estava escrit en català (Precisa Research 2004c: 39).

⁴ Precisa Research 2004b: 45.

Els resultats del *Barómetro de lectura y compra de libros en España* (2005), plantejats de manera lleugerament diferent, són coherents, per bé que més optimistes, amb el panorama descrit: interrogats sobre la seva llengua de lectura habitual, declararen que aquesta era el català un 21,9% en Catalunya, un 15,6% a les Illes Balears i un 2,3% al País Valencià. Ara bé, sumant a aquests els qui declaraven llegir *també* en català (a banda del castellà), la xifra s'eleva al 79,4% a Catalunya, el 60,5% a les Illes i el 40,3% al País Valencià. Pel que fa a la llengua del darrer llibre que

llegit, la coincidència era màxima: el 16,2% a Catalunya, el 10,7% a les Balears, i el 5,1% al País Valencià.

Aquesta situació té el seu reflex en les vendes. Tot i l'existència d'una oferta considerablement variada, l'any 2004, el llibre de text no universitari representava el 46,7% de la facturació per títols en català de les editorials privades de Catalunya; el llibre infantil i juvenil representava el 18,1%; i la literatura el 15,1%. En canvi, en les vendes totals de les mateixes editorials, la part del lleó se l'emporta la literatura (32,5%), seguida pel llibre de text no universitari (13%) i diccionaris i enciclopèdies (11,8%), mentre que la literatura infantil i juvenil només representa un 9% de la facturació total.⁵

2.3 Una producció encara descompensada per sectors

I és que un dels motius pels quals la lectura en català continua ocupant una posició secundària en els hàbits dels catalans té a veure amb la descompensació entre sectors. Tot i el creixement experimentat, encara avui la producció en català mostra un seguit de símptomes d'anormalitat, si més no en comparació amb la producció en castellà.⁶ Si comparem la producció per àrees temàtiques en les dues llengües a l'Estat espanyol durant l'any 2005 (veg. Gràfic 5), hom percep algunes diferències significatives.⁷

Tant en castellà com en català es detecta un predomini abassegador de la literatura, història i crítica literària (gairebé la meitat dels títols). Per darrere d'aquest sector hegemònic es detecten diferències entre les dues llengües, tot i que cal assenyalar que cap altre

sector no assoleix el 10%. Entre les diferències més notables entre l'edició en les dues llengües es pot assenyalar el pes superior en català del llibre lingüístic i filològic, de ciències naturals i d'educació. Per contra, i sempre en relació amb el castellà, l'edició en català tindria dèficits en el camp de la música i les arts, les ciències de la salut, i en l'àrea de filosofia i psicologia.

En poques paraules: el llibre en català troba més facilitats en el camp de la literatura, entesa en un sentit ampli, i en els sectors relacionats amb la mateixa llengua, l'educació i les ciències naturals. Per contra, ho té molt més difícil per a entrar en camps més especialitzats, sobretot en certs sectors del pensament i professionals.

La comparació dels tiratges mitjans entre 2002 i 2004 per sectors en català permet intuir un factor quantitatiu que podria ajudar a entendre les mancances que encara pateix el llibre en català en alguns sectors. Pràcticament tots els sectors en què el llibre en català només assoleix una presència feble o molt feble es caracteritzen per tenir un tiratge mitjà inferior a uns 2.200 exemplars per títol. Per la banda baixa, l'únic sector que s'escapa a aquesta tònica és el còmic, amb molt pocs títols però de tiratges molt amples tots ells. Per la banda alta, la literatura experimenta una sotragada a la baixa en títols i tiratge el 2003, però es refà a l'any següent.

Fóra més que interessant d'esbrinar si aquest hipotètic llindar de 2.200 exemplars per títol, que sens dubte té a veure amb alguna la xifra de vendes, es correspon efectivament amb els límits inferiors de la rendibilitat d'una publicació per a les editorials de Catalunya. Si això fos així, els sectors interessats podrien treballar amb més facilitat per tal de promoure el llibre en català en les àrees en què encara és deficitari.

⁵ Precisa Research (2005b: 33 i 31).

⁶ Val dir que, atesa la desproporció demogràfica entre ambdues llengües, prendre el castellà com a punt de referència de la *normalitat* del català no deixa de ser una decisió en certa mesura discutible. Probablement fóra preferible de dur a terme aquestes comparacions amb llengües europees de demografia mitjana comparables amb el català, com el danès, el finès, el txec o fins i tot el grec. Tanmateix, avui no estem en condicions de fer aquesta comparació.

⁷ Noteu que les classificacions emprades per l'empresa Precisa Research (2005) emprades fins ara i les usades per l'INE són substancialment diferents, la qual cosa fa difícilment comparables les dades de totes dues fonts. Igualment, els canvis realitzats per l'INE en els criteris de classificació segons anys fan difícil d'elaborar una visió longitudinal d'aquestes diferències entre llengües.

Taula 4 – Evolució entre 2002 i 2004 del tiratge mitjà en català a les editorials privades de Catalunya

Sector	Nombre d'exemplars 2002	Mitjana per títol 2002	Nombre d'exemplars 2003	Mitjana per títol 2003	Nombre d'exemplars 2004	Mitjana per títol 2004
Literatura	3.191	13,2	1.346	5,9	3.700	15,7
Infantil i juvenil	5.447	22,5	6.115	26,7	6.061	25,7
Text no universitari	12.305	50,8	12.804	55,8	10.911	46,2
Universitari i científic	236	1	244	1,1	194	0,8
Ciències humanes i socials	593	2,4	347	1,5	788	3,3
Llibres pràctics	424	1,7	493	2,1	504	2,1
Divulgació general	571	2,4	502	2,2	405	1,7
Diccionaris / Enciclopèdies	777	3,2	520	2,3	543	2,3
Còmics	38	0,2	129	0,6	289	1,2
Altres	644	2,7	436	1,9	203	0,9

Font: Elaboració pròpia a partir de taules 10 i 11 de Precisa Research (2005c: 18 i 19)

Gràfic 5 – Percentatge de títols en català i en castellà segons matèria, editats a l'Estat Espanyol l'any 2005.

Font: Instituto Nacional de Estadística (ine.es)

3 Un panorama amb expectatives de canvi

3.1 Un públic lector en transformació

El públic lector a Catalunya sembla estar evolucionant lentament en els seus hàbits de consum, i

l'ús del català guanya pes precisament en els sectors més dinàmics de la societat (veg. la Taula 5): joves i adults joves, estudiants i persones amb formació universitària són els col·lectius que més llegeixen en català. En canvi, el català és més absent sobretot en els segments menys dinàmics de la societat catalana: majors de 65 anys, persones sense estudis i amb estudis primaris.

Taula 5 – Característiques sociodemogràfiques dels lectors de Catalunya en funció de si llegeixen en català

	Només català o indistintament	De vegades en català	Total en català
<i>Total</i>	47,0	23,7	70,7
Home	48,8	22,9	71,7
Dona	45,5	24,4	69,9
De 14 a 24 anys	57,0	23,9	80,9
De 25 a 34	47,4	22,7	70,1
De 35 a 44	43,1	26,7	69,8
De 45 a 54	46,7	23,3	70,0
De 55 a 64	46,0	20,5	66,5
65 i més anys	39,9	24,5	64,4
Sense estudis	36,4	13,9	50,3
Primaris / EGB	38,7	25,9	64,6
Batxiller / BUP	48,8	23,2	72,0
Universitaris mitjans	54,2	23,8	78,0
Universitaris superiors	51,8	24,7	76,5
Ocupats	47,1	24,6	71,7
Estudiants	56,1	24,7	80,8
Mestresses de casa	35,6	24,4	60,0
Jubilats/pensionistes/rendistes	41,5	24,0	65,5
Aturats	45,7	28,5	74,2

Font: Precisa Research (2004b: 46)

En referència a la variable edat, resulta interessant de constatar que el nombre de lectors en català augmenta des del grup d'edat més gran al següent, i torna a enregistrar un increment entre la generació més jove. De fet, en aquest sector el percentatge de lectors que declarà que els seu darrer llibre estava escrit en català s'enfilava fins al 23,9% a Catalunya.⁸

Certament, és possible que aquest augment en el grup d'edat més jove es degui al fet que una part dels informants d'aquest grup es troba encara sota l'acció de

les institucions escolars. Però l'evolució entre els dos grups d'edat anteriors (es passa de 43,1% a 47,4%) deixa espai per a pensar que l'escolarització en català de les generacions més joves està incentivant l'ús autònom del català com a llengua lectora per a consum propi. I és que hi ha motius estructurals que permeten sospitar que les coses evolucionen en aquest sentit.

3.2 Un sector vorejant la normalitat? El llibre infantil i juvenil

L'any 2003 s'editaren a l'Estat espanyol un total de 9.893 títols de literatura infantil i juvenil. Aquesta mena de literatura potser no gaudeix d'un ampli

⁸ Tot i la diferència de contextos, cal fer notar que al País Valencià s'esdevenia el mateix fenomen, i aquest sector arribava a un notable 10,6% (Precisa Research 2004b: 26 i 2004c: 39).

reconeixement públic, però es tracta d'un sector dinàmic, amb molta creativitat i una potencialitat econòmica remarcable, com demostra l'èxit de Harry Potter, Nàrnia i altres de similars.

Doncs bé, en aquest segment dinàmic i competitiu de la indústria editorial, el català assoleix unes quotes molt i molt superiors a les que assoleix en la majoria de les indústries culturals. Tal com mostra la Taula 6, l'any 2003 el nombre de llibres infantils i juvenils editats en català va representar quasi el 18% del total de títols editats a l'Estat espanyol.

Taula 6 – Nombre de títols infantils i juvenils editats a l'Estat espanyol segons la llengua. Any 2003.

Percentatge per llengües	Percentatge
Castellà	70,5
Català	17,9
Gallec	3,8
Basc	3,3
Altres	4,5
Total	100

Font: Ministerio de Cultura (2004)

De fet, el llibre infantil i juvenil en català ja constitueix avui dia una part substancial de la producció de les editorials catalanes. L'any 2004, i cenyint-nos a aquestes editorials, el llibre infantil i juvenil en català va equivaldre (veg. Taula 7):

- A un 7,2% del total dels títols que editen;
- A un 26,4% del total dels seus títols en català;
- A un 49,8% del total de títols de literatura infantil i juvenil publicats a Catalunya.

Certament, continua havent-hi un decalatge entre el tiratge mitjà d'exemplars per títol en el llibre infantil i juvenil en termes generals, que se situa en 5.200, i el tiratge mitjà infantil i juvenil en català (Precisa Research 2005: 16 i 21). Però no està de més recordar que les editorials del Principat sempre han mostrat una clara vocació exportadora cap a la resta del mercat espanyol i hispanòfon, que òbviament absorbeix bàsicament producció en castellà.

Taula 7 – La producció de títols de les editorials privades a Catalunya segons llengua i sector. Any 2004

Sector	Títols en total	Títols en català	Percentatge dels títols en català sobre el total
Literatura	8.016	1.026	12,8
Infantil i juvenil	4.240	2.113	49,8
Text no universitari	7.563	3.459	45,7
Resta	9.440	1.418	15,0
Total	29.259	8.016	27,4

Font: elaboració nostra a partir de Precisa Research (2005b: 22)

En aquest context, les xifres de l'edició en català de llibre infantil i juvenil són més que notables. N'hi ha prou de considerar el percentatge de títols editats en català sobre el total en aquest àmbit (49,8%). Aquesta xifra indica que, ara com ara, les editorials privades catalanes publiquen tants títols en català com en castellà, la qual cosa fa pensar que, en aquest sector, la indústria editorial catalana ja deu estar editant pràcticament tota la seva producció en català.⁹ Si a això hi afegim l'escassa distància dels tiratges apuntats anteriorment, i tenint en compte que prop del 90% de les vendes de llibres en català de les editorials catalanes es fan a Catalunya (Precisa Research 2005: 43), resulta obvi que el català ja deu ser, a hores d'ara la llengua prioritària d'accés al mercat editorial infantil i juvenil a Catalunya. *En altres paraules: les dades disponibles fan pensar que la major part de les vendes de literatura infantil i juvenil a Catalunya ja deu estar-se fent en català, mentre que la producció en castellà (o en altres llengües) d'aquest sector deu destinar-se prioritàriament a la resta del mercat espanyol o llatinoamericà.* D'on es desprèn una conclusió molt interessant des de la perspectiva de la llengua catalana: tot fa pensar que a Catalunya el llibre juvenil i infantil en català no és consumit només pels infants de llengua inicial catalana, sinó que una part de la producció de literatura infantil i

⁹ O, si més no, edita el mateix nombre de títols en català que en altres llengües.

juvenil en català està essent consumida per infants, adolescents i joves de primera llengua castellana (o altra).

Aquesta situació sembla corroborar-se si s'examinen les xifres d'un dels darrers èxits més importants d'aquest sector: la traducció de *Harry Potter and the Half-Blood Prince*. D'acord amb les dades fetes públiques, la primera edició catalana d'aquest llibre fou de 100.000 exemplars (Empúries), mentre que l'equivalent castellana, publicada per Salamandra, arribà al 1.000.000 d'exemplars... això sí, en tres versions: espanyola, sud-americana i centre/nord-americana.¹⁰ Una ràtio 1 : 10 que mostra un formidable potencial per part del públic consumidor en català en relació amb l'hispanòfon en un producte que, cal recordar-ho, se situa ben lluny de les polítiques educatives.

Perquè, òbviament, en sentit ampli, la realitat del llibre infantil i juvenil en català és deutora de les polítiques lingüístiques públiques en el camp de l'educació. Sense anar més lluny, la selecció d'unes lectures escolars obligatòries determinades –o d'unes altres– té un impacte indubtable en la producció editorial catalana. Ara bé, és igualment obvi que aquest impacte transcendeix de molt el simple marc escolar, i avui ja està instal·lat en les pautes de consum privat. De fet, allò que ens interessa aquí és que, independentment del seu origen, a Catalunya, on el català és el vehicle normal d'instrucció a tota l'educació infantil, primària i secundària, i la llengua majoritària (60-65%) de la docència universitària, el català guanya posicions com a llengua de lectura entre els més joves. Un avenç que es repeteix a la resta del domini, tot i que de manera més tènue perquè les polítiques de promoció del català hi són, igualment, molt més febles. Doncs bé, aquesta prioritat del català en el sistema educatiu de Catalunya té moltes perspectives de consolidar-se definitivament per a un llarg període, tenint en compte que les seves línies mestres han quedat incorporades a l'Estatut aprovat en referèndum el 18 de juny de 2006. En altres paraules, sembla assegurat que el principal mecanisme

de promoció del català entre les noves generacions continuarà exercint aquesta tasca si més no de cara a un termini breu i mitjà.

3.3 El lector preferentment en català: un grup en procés de consolidació?

Els apartats anteriors plantegen la possibilitat que, a redós de la promoció de la llengua i del creixement en l'oferta disponible en català, s'estigui consolidant un segment de lectors no pas exclusiu, però sí *preferentment* en català (veg. apartat 2.2). Seria aquest un sector dels consumidors que, sense fer necessàriament militància de la seva opció lingüística, es trobaria simplement més còmode llegint en la seva llengua habitual –el català–, un idioma a què ja estaria acostumat bé sigui a causa del sistema educatiu, bé sigui per la seva connexió professional, bé per motivacions ideològiques personals. Es tracta d'un sector que, en cas de tria, optaria per la versió catalana del mateix producte deixant de banda consideracions percebudes com a més elitistes com ara la preeminència de la versió original. I atès que en el món del llibre la tria de productes en català comença a ser molt considerable, aquest segment del mercat trobaria satisfetes bona part de les seves necessitats culturals en el seu idioma preferit sense haver de recórrer a altres llengües més que de manera secundària, la qual cosa reforçaria el seu hàbit d'ús preferent del català.

No disposem de dades sòlides per a assegurar amb tota certesa que aquest segment estigui efectivament emergint. Ara bé, hi ha nombrosos indicis que fan pensar que, efectivament, el nombre de consumidors lectors instal·lats preferentment en català comença a ser prou significatiu com per incidir positivament en el panorama editorial de Catalunya. Així, per exemple, l'any 1997 ja podia resumir-se el consum cultural i informatiu a Catalunya en tres grans tipus de consumidors (veg. Gràfic 6): els que consumeixen bàsicament mitjans i cultura en català (17,7%); els que en consumeixen en català i en castellà (49,8%); i els

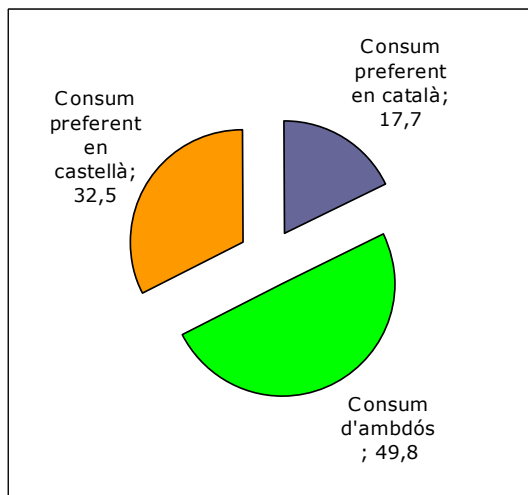
¹⁰

<

<http://www.normalitzacio.net/noticia/index.php?sec=noticia&n=4656> >

que consumeixen mitjans en castellà (32,5). Sumats els primers abracen dos terços de la població.

Gràfic 6 – Els tres perfils de consumidors cultural i informatius a Catalunya. 1997

Font: elaboració pròpia a partir d'Enquesta sobre Política Lingüística 1997. Generalitat de Catalunya.

Un altre d'aquests indicis de la consolidació d'aquest segment i de la seva possible emergència, ara de tipus més qualitatiu, té a veure amb un fenomen innovador al llarg del darrer quinquenni ha estat trencant força esquemes preconcebuts: per primera vegada en molts anys –probablement per primera vegada a la història del llibre català–, les traduccions al català d'obres literàries per a adults publicades originàriament en castellà han tingut una acollida més que notable, fins al punt que assoleixen xifres d'autèntic best-seller, amb desenes de milers d'exemplars venuts.

Resulta difícil d'identificar en quin moment va iniciar-se aquesta dinàmica, però no hi ha dubte que es tracta d'un fenomen molt recent, que només comença a afirmar-se a partir dels 2000. Ens manquen, doncs, perspectiva i estudis *ad hoc* per a entendre'l adequadament, però sí que és possible d'avançar algunes hipòtesis. Un dels antecedents directes d'aquesta tendència sembla haver estat ser la bona acollida de la *Ciutat dels prodigis* d'Eduardo Mendoza (Edicions 62), distribuïda per La Vanguardia pel Sant Jordi del 2000, i que assolí una distribució considerable.

El fenomen anà prenent embranzida de manera discreta fins que en un moment donat, entre 2002 i 2003, les traduccions d'alguns *best-sellers* recents com *L'ombra del vent*, del barceloní Carlos Ruiz Zafón (novembre del 2002) o *Soldats de Salamina* (2003) del gironí d'origen extremeny Javier Cercas, arribaren a acaparar els primers llocs de vendes en català a Catalunya i esdevingueren dues de les obres més venudes –en les dues llengües– pel Sant Jordi del 2003.¹¹ Un fenomen que impactà en altres editorials i es va reforçar amb l'aparició d'altres *best-sellers* com *El millor que li pot passar a un croissant* de Pablo Tusset (Columna, 2003).

Una de les evidències més conspícues que alguna cosa havia canviat en el mercat de lectors en català la va proporcionar l'editorial més important del país: Planeta. Històricament, el Premi Planeta de novel·la en castellà ha estat atorgat a un bon nombre d'autors del domini lingüístic català i, si més no fins als primers anys 2000, les obres premiades apareixien publicades exclusivament en castellà. Aquest fou el cas, per exemple, de *No digas que fue un sueño* (Marco Antonio y Cleopatra) de Terenci Moix, premi 1986; de *Los espejos paralelos* de Nèstor Luján, finalista l'any 1991. I aquesta semblava ésser la tendència amb *Mientras vivimos* de Maruja Torres, premi 2000, i, *La canción de Dorotea*, de Rosa Regàs, premi del 2001. Molt probablement, l'editorial donava per descomptat, com totes les altres, que el públic lector en català no sols podia llegir en castellà, sinó que preferia fer-ho en aquest idioma si aquesta era la versió original.

Ara bé, ja sigui per experiències pròpies, ja sigui com a conseqüència de l'èxit de Cercas i Ruiz Zafón en català, l'any 2002 Planeta canvià d'estratègia: d'una banda, aquest any van aparèixer les versions catalanes de *Mentre vivim* i *La cançó de Dorotea*; d'una altra, l'obra finalista del 2002, *Las mujeres que hay en mí*, de l'escriptora –fins aleshores– d'expressió catalana Maria de la Pau Janer, apareix en doble versió lingüística. La iniciativa no degué anar tan desencaminada, a parer de l'empresa, atès que es repetí l'any 2004 amb l'obra

finalista, *La vida en el abismo*, del valencià Ferran Torrent, i de nou l'any 2005, quan el premi recaigué en *Pasiones Romanas*, de Maria de la Pau Janer. I l'interès de Planeta per la traducció al català d'obres originàriament en castellà no s'aturà pas aquí: l'any 2004 s'engegà la traducció al català de totes les aventures de Pepe Carvalho, des de *Tatuaje* fins als dos volums pòstums de *Mil·lenni*, començant per les novel·les *Els mars del Sud* (edició original 1979) i *El premi* (edició original 1996).

La consagració definitiva de la nova posició de les traduccions al català des del castellà es produí per la diada de Sant Jordi del 2006.¹² En aquesta ocasió, els llocs de llibres més venuts tant en català com en castellà a Catalunya van ser acaparats per obres d'autors del país que apareixien simultàniament en les dues llengües: *La catedral del mar / L'església del mar* d'Ildefonso Falcones (Grijalbo/Rosa dels Vents). *Benvingut al món real / Bienvenidos al mundo real* de l'exdirectiu del FC Barcelona, Sandro Rosell (Columna/Destino). *He dicho / He dit* d'Andreu Buenafuente (Planeta/Columna), mentre que en literatura infantil i juvenil destacaven les edicions, també disponibles en les dues llengües oficials, de la sèrie Harry Potter de J. K. Rowling i la del món de Nàrnia de C. S. Lewis.

Les raons per a l'eclosió d'aquest fenomen han estat molt poc analitzades,¹³ però més enllà de

l'activisme lingüístic, és probable que hi hagi una qüestió d'hàbits de lectura i de compra. Aquesta tendència indicaria que existeix un sector de consumidors, potser encara reduït però prou significatiu, que viu instal·lats en el consum preferent en català. Aquests lectors, que a les enquestes es repartiria entre els lectors exclusius i habituals en català, simplement prefereixen consumir productes en la seva llengua, i la traducció consistiria així en el millor esquer per a captar-los com a clients. A Catalunya, com arreu del món. Posats en la tessitura de triar lliurement entre infinitat de productes, i davant de l'oferta existent, la preferència d'aquests lectors s'inclinaria en primer lloc per buscar i remenar entre els molts prestatges de literatura en català. I val a dir que aquesta tendència s'estaria produint fins i tot en un context en què sovint els preus de les obres en castellà són inferiors a les dels equivalents en català.¹⁴

Si aquest canvi s'estigués produint, i no seria estrany que l'escolarització en català estigués accelerant-lo, ens trobaríem en un tombant positiu per a la llengua catalana. Davant d'aquest panorama, l'editor que en un futur pretengui accedir a aquest segment del mercat ja no en té prou d'esperar que el client faci el seu camí i acabi arribant al producte en castellà. Per dir-ho en termes un xic metafòric, per acaptar-lo, l'editor ha d'infiltrar-se en el sector de la llibreria d'aquest segment de clients, i per a entrar-hi li cal editar en català. I si això implica traduir el *maxivendes* argentí Jorge Bucay i publicar *Escolta'm* (La Magrana, 2004), doncs es fa.

El creixement d'aquest segment de lector preferentment en català no constitueix cap novetat incomprensible. De fet, només implica aplicar la regla elemental que planteja que, en situacions de competència, és l'empresa la que ha d'anar a cercar el

¹²

< http://www.elpais.es/articulo/cataluna/Sant/Jordi/masivo/euforico/elpepiatcat/20060424elpepiatcat_1/Tes/ >

¹³ De fet, la *intel·liguència* local ha tendit a tractar-lo amb displicència, quan no amb menyspreu. Per als escriptors catalans, es tracta d'una mena de competència deslleial; per a bona part dels intel·lectuals, el fenomen posa en dubte l'estereotip del català com a algú bilingüe per naturalesa. En qualsevol cas, és il·lustratiu d'aquesta tendència el següent comentari, posant en dubte la pertinència d'aquestes traduccions al català... des del diari *Avui*.

«Una fauna humana [la que apareix a *Els mars del sud*, protagonitzada per un català] que avui ja no sorprèn a ningú de tan vista (i patida) com la que tenim i a la qual la traducció al català no li fa cap favor perquè hi ha retrats, situacions i parròquies que són inequívocament espanyoles i que no poden ser descrites amb més precisió en cap altra llengua que no sigui l'espanyola, tot i que les versions de Josep Alemany són summament correctes, cosa que és d'agrair.» Joan Josep Isern *Avui*, 04/11/04.

<

<http://www.joanducros.net/corpus/Manuel%20Vazquez%20Montalban.html> >

¹⁴ Una qüestió que saltà de nou a la llum pública amb la darrera traducció de la saga de Harry Potter < <http://www.normalitzacio.net/noticia/index.php?sec=noticia&n=4656> >, però que ha arribat fins i tot a ser motiu de debat la Parlament de Catalunya, on s'aprovà una moció per tal que s'intentés que el preu dels llibres en català no fos superior al dels llibres en castellà < <http://www.cicac.org/sl/butlletins/2002/novembre2.htm> >.

seu client, i no pas a l'inrevés. Igual com l'editor sap que per a entrar al mercat hispanòfon ha de traduir al castellà, el català estaria esdevenint ja la porta d'entrada a una part del seu propi mercat natural.

4 Conclusions

El sector del llibre en català és una indústria cultural potent que ha d'heure-se-les amb un competidor de primer ordre i ha de fer-ho en condicions d'inferioritat per raons històriques, de mercat, i que no compta amb un suport públic comparable al del castellà. Ara bé, tot i aquests desavantatges de partida, el sector del llibre en català ha experimentat un creixement espectacular al llarg de les darreres tres dècades, fins al punt que avui constitueix un segment gens negligible de la indústria editorial catalana i fins i tot espanyola.

Tot i el creixement, el consum del llibre en català no és encara majoritari als territoris de llengua catalana. Sigui perquè l'oferta existent és superior en castellà, sigui perquè al llarg de tot el segle XX l'hàbit de lectura en aquest idioma va arrelar molt fortament entre els catalanoparlants, sigui per problemes de difusió o fins i tot de reticències en alguns sectors, el cert és que la venda de llibres en català no és, ara per ara, majoritària ni al conjunt del domini lingüístic i ni tan sols a Catalunya. El català té una posició rellevant però encara secundària en el seu mercat natural.

Tot i ocupar encara una posició secundària en el seu mercat, hi ha algunes tendències que suggereixen que el llibre en català continua tenint expectatives de creixement de cara al futur, més enllà fins i tot de les oscil·lacions més o menys conjunturals que puguin

experimentar les vendes en comparacions biennals. Entre aquests factors destaca la força innegable que el català sembla haver assolit en el camp del llibre infantil i juvenil. Avui, aquest és un dels sectors de les indústries culturals en què el català ocupa un espai més destacat. Tot fa pensar que avui el català ja és clarament majoritari en el volum de negoci d'aquest sector a Catalunya, i que la producció en castellà que continuen fent les editorials catalanes es dedica sobretot a la resta del mercat espanyol. Si això fos efectivament així –i només una recerca *ad hoc* podria demostrar-ho– estaríem davant d'un dels primers sectors en què el català seria la llengua més rendible, per davant del castellà, en el mercat pròpiament interior.

En la mesura que la nostra anàlisi sigui correcta, podríem afirmar que l'existència d'aquesta relació entre català i castellà en el món del llibre permet intuir que un ampli segment de consumidors de productes culturals no estan sent atesos adequadament en altres sectors. En altres paraules, hi hauria un ampli sector de consumidors infantils i juvenils avesats a consumir prioritàriament en català. Un segment del mercat que anirà creixent en termes absoluts amb l'estabilització de l'escola en català, i que tard o d'hora serà atès per una o altra empresa en la resta d'indústries culturals i del lleure. És més que probable que els primers a introduir-se en aquest sector jugaran amb avantatge comparatiu de cara a posicionar-s'hi adequadament.

Juliol 2006

5 Agraïments

Els autors d'aquest informe volem agrair a Ramon Pla, de la Universitat de Barcelona, i a Jordi Sellarés, de la Cambra de Comerç de Barcelona, els seus comentaris sobre els originals que van tenir l'amabilitat de llegir. Cap dels errors que hom pugui detectar en el text no pot ser-los imputat.

6 Bibliografia

CASTELLS, M.; TUBELLA, I. (2002) *La societat xarxa a Catalunya. Informe de recerca I. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya*.
< <http://www.uoc.edu/in3/pic/cat/pic1.html> >

GENERALITAT DE CATALUNYA (2005) *Informe sobre política lingüística 2004*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
< <http://www6.gencat.net/llengcat/informe/infcat.htm> >

GENERALITAT DE CATALUNYA (2004) *Informe sobre política lingüística 2003*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

INSTITUT CATALÀ DE LES INDÚSTRIES CULTURALS (2002) *Llibre Blanc de les Indústries Culturals de Catalunya*. Barcelona: Institut Català de les Indústries Culturals.
< <http://cultura.gencat.net/publicacions/llibreblanc.htm> >

PONS PARERA, E. ; VILA I MORENO, F. X. (2005) *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2003-2004)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana.
< http://www.observatoridelallengua.cat/arxius_documents/informe6_ok.pdf >

RESEARCH, PRECISA (sense data) *Comercio interior del libro en España 2002*.
< <http://www.federacioneditores.org/SectorEdit/Documentos.asp> >

PRECISA RESEARCH (2004) *Hábitos de lectura y compra de libros en España. Año 2003*. Estudi realitzat per a la Federación de Gremios de Editores de España. Document en línia a <federacioneditores.org>.

PRECISA RESEARCH (2005a) *Hábitos de lectura y compra de libros en la Comunidad Valenciana. Año 2004*. Estudi realitzat per a la Generalitat Valenciana. Document en línia a <mcu.es>.

PRECISA RESEARCH (2005b) *Hàbits de Lectura i Compra de llibres a Catalunya 2004*. Estudi realitzat per al Gremi d'Editors de Catalunya. Document en línia a <gremieditorscat.es>

PRECISA RESEARCH (2005c) *Informe de comercio interior en Catalunya 2004*. Estudi realitzat per al Gremi d'Editors de Catalunya. Document en línia a <<http://www.gremieditorscat.es/Biblioteca/Estudis.asp>>

RESEARCH, PRECISA (2006) *Barómetro de lectura y compra de libros en España*.
< <http://www.gremieditorscat.es/Biblioteca/Estudis.asp> >